

ÖMER SEYFETTİN'E GÖRE DON KİŞOT

Dinçer Atay

■ Roman türünün kökensilliği bağlamında bir dönüm noktasını teşkil eden *Don Kişot*, dünya edebiyatında farklı boyutlarıyla farklı biçimlerde alımlanır (Parla, 2009: 23-36). Cemil Meriç'e göre de *Don Kişot*, "her dile çevrilmiş, her nesil tarafından yeniden konuşturulmuş ve yorumlanmıştır" (Meriç, 1979: 35). Dünya ve Türk edebiyatında âdeta bir mit, bir arketip gibi alımlanan Don Kişot; "ülkü değerlerin" (Korkmaz, 2015) temsili bağlamında da anılan bir tiptir. Bir başka ifadeyle olmaması gereken ya da "ötekinin görünümünden" (Durmuş, 2020) verilecek olan mesajların en büyük somutlayıcıları arasındadır. Söz gelişi Ahmet Midhat Efendi'nin *Çengi* romanının ilk bölümünde yer alan "İstanbul'da Donkişot" (Ahmet Midhat Efendi, 2000: 5) hikâyesi, bu hususta dikkatleri ilk çekenler arasındadır. Belki de bu, Türk edebiyatındaki Don Kişot alımlamalarının ilkidir. Don Kişot'u âdeta Daniş Çelebi tipi ile İstanbul'a getiren Ahmet Midhat'ın, Tanzimat'ın sosyal faydacı kaygısıyla görünüm veren "eğlendirerek öğretme" (Akyüz, 1995) ilkesini öncelediği görülür. Don Kişot tipini yerelleştirerek yeniden yorumlayan Ahmet Midhat'ın hedefinde; genel anlamda avam, literal düzlemde karileri vardır:

"Eğer karilerimiz Don Kişot hikâyesinden Avrupa halkının aldığı kadar lezzet alabileceğini itikat etseydik Don Kişot'u İstanbul'a getirmek değil, belki Cervantes'in hikâyesini baştan başa tercüme ederdik... Bahusus hikâyemiz, sırf Don Kişot hikâyesi olmayacağından ve Osmanlılık ahlâk ve etvârı dahilinde teşkil edeceğimiz bir Don Kişot'un garabeti yalnız hikâyemizin mukaddemâtında yer tutacağından Cervantes'in eserini tercümeden istîğna gösterebiliriz" (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 7).

Türk edebiyatının Hâce-i Evvel'inin *Don Kişot* alımlamasındaki kıstası, en başta onun edebiyata dair düşünceleri etrafında devamında

da “ahlâk ve etvâr” eşliğinde somutluk kazanır. Bir bakıma Don Kişot, Osmanlı - Türk kültürel kıyafetine yine mizahi biçimde girecektir. Bu açıdan Türk edebiyatında Don Kişot’tan mülhem alınan veya onunla yakınlık gösteren birçok anlatı kahramanı mevcuttur. Bu durum, salt Tanzimat Devri için değil II. Meşrutiyet Devri için de geçerlidir. Söz gelişi Ömer Seyfettin’in *Efrûz Bey*’ini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür (Sağlık, 2006).¹

II. Meşrutiyet’in düşünen ve yazan öznesi konumunda olan Ömer Seyfettin, edebiyatın farklı türlerinde eserler ortaya koyar. Edebî metinler kaleme aldığı gibi, edebî tenkitlerde de bulunur. Edebiyat eserlerinin dil görünümüne yönelik görüşler beyan ederken bunu Yeni Lisan ekseninde yapar. Bunun dışında edebiyat eserlerinin içeriğine yönelik fikirler verdiği gibi, bu konuda tavsiye ve eleştirilerde de bulunur. Onun “Edebiyatta Enmuzeçler” başlıklı iki makalesinin ilki; William Shakespeare’in *Hamlet* eseri, bir başka ifadeyle karakteri üzerinedir. Aynı başlıktaki ikinci makalesi, Cervantes’in *Don Kişot*’una dair değerlendirmeleri ihtiva eder. “Ayas” müstear adı ile yayınlanan bu iki makale, *Yeni Mecmua*’daki “Edebiyat Musahabeleri” köşesinde karşımıza çıkar. Mezkûr makaleler, *Yeni Mecmua*’nın 28 Mart 1918 tarihli otuz üçüncü ve otuz yedinci sayılarında neşredilir.

Ömer Seyfettin, *Don Kişot*’un tam metin olarak Türkçeye çevrilmemesini Türk edebiyatı için bir kayıp olarak görür. Tanzimat Dönemi’nde Fransızca baskıları okunan *Don Kişot*’un Türkçeye çevrilen ilk baskısına Millî Kütüphane kataloğunda, 1900(?) yılında tesadüf edebiliriz. Bir de Seyfettin Özege kataloğunda kayıtlı ve A.C. – E.H. müstear isimlerini kullananlar tarafından çevrilmiş olan bir baskı vardır ki tarihi 1912’dir. Bu baskının resimli olduğu bilgisi mevcuttur. Ömer Seyfettin’in söz konusu yaptığı baskının bu olma ihtimali büyüktür.² Zira 1918’de yayımlanan makalede şöyle bir cümle geçer: “Altı sene evvel Darüşşafaka Kütüphanesi tarafından *Don Quichotte*’un neşredildiğini görünce ne kadar sevinmişim” (Ayas, 1918: 202; Ömer Seyfettin, 2016: 498). Ayrıca Millî Kütüphane kataloğundaki en eski baskılı çeviride de yine aynı müstear isimlerin imzası vardır. Bunun *Don Kişot*’un ilk cildi olduğu bilgisini, hem Ömer Seyfettin’in makalesinde hem de mezkûr baskının başında yer alan “Bir İki Söz” bölümünde öğreniriz: “Yazık ki kitabın ikinci cildi çıkmadı. Tercüme yine yarım kaldı. Çünkü birinci cilt satılmamıştı” (Ayas, 1918: 202; Ömer Seyfettin, 2016: 498) *Don Kişot*’un 1328/1912’deki çevirisinin başındaki “Bir İki

1 Şaban Sağlık’ın mezkûr çalışmasının yer aldığı bildiriler kitabının baskısına başta salgın süreci ve piyasada satılan bir nüshasının olmaması, uzaktan gönderim yapan İSAM gibi kütüphane kataloglarında yer almaması gibi sebeplerden dolayı ulaşılamamıştır. Sağlık’ın akademik çalışma listesindeki künyeden hareketle Efrûz – Don Kişot karşılaştırmasının oldukça tafsilatlı yapıldığını tahmin etmek güç değildir. Söz konusu atıf, Sağlık’ın akademik çalışmalarından hareketle yapılmış ve künye buradaki hâliyle verilmiştir.

2 Buna rağmen Ömer Seyfettin’in *Don Kişot*’un iki cildini de okuduğunu makalede sarf ettiği birinci ve ikinci cilt ifadelerinden anlarız. Bk. Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 499.

Söz” bölümünde de şu ifadeler aynı bağlama oturur: “... eser-i meşhûrun zamanımızın zevk-i edebisine göre bazı parçaları tenkih olunmuş suret-i mütercimesidir” (Servantes, 1328/1912: 3)³ Bu noktada söz konusu çevirinin Tanzimat Devri çevirilerinden kalma bir alışkanlıkla gereksiz görülen yerlerinin çıkartılarak önemli görülen vaka birimlerinin çevrildiğini “tenkih” kelimesinden anlarız.

Ömer Seyfettin, bu çevirinin baskısına dair, edebiyat sosyolojisine malzeme teşkil edecek hususlara değinir. Çevirinin dilini beğenmez ve muğlak bulma-

dığı bu çeviri dilini bayağı, pek rastlanan, eskimiş olarak değerlendirir. Bu sebeple de çevirinin rağbet görmediğini düşünür. Ömer Seyfettin, klasikleşen ve özellikle çeviri kitaplarda görünüm kazanan bu üslubu, “kitap lisanı” şeklinde tanımlar. Ona göre “kitap lisanı”nı kullanan mütercimler, “canlı lisanı edebiyattan kovan bir veba[yı]” (Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 498) görünür kılarlar. Ömer Seyfettin, buradan kalkarak üç yüz yıl sonra dahi ilgi gören ölümsüz şaheserin söz konusu üslupla “öldüğü” çıkarımını yapar. Bu arada bahsi geçen mezkûr metnin kapağı da yandaki gibidir:

3 Söz konusu baskıda “sin” harfi kullanıldığı için biz de *Don Kişot*’un yazarını Servantes şeklinde verdik.

Ömer Seyfettin; mezkûr çeviriyle ilgili teknik ve üslup odaklı görüşlerinden sonra, Cervantes ve *Don Kişot* üzerine düşüncelerini ifade etmeye başlar. Üç yüz sene önce yazılmış olan bu metnin, asrın şartlarında “muhakeme” edilip edilemeyeceği sorusunu sorar. Bu sorunun cevabı, insanın baki olan ruhsal görünümüleri ekseninde belirir: “Üç yüz senede ‘hayatı idrak tarzı’ ne kadar değişmiştir! Değil mi? Fakat ruhumuzun bazı hâlleri vardır ki asırlardan beri aynı mahiyette durur” (Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 499). Onun bu ifadesi, Carl Gustav Jung’un kuramlaştırdığı ve arkaik kalıntıların öz resimleri şeklinde tasavvur ettiği (Jung, 2009: 67) arketip kavramını aklılara getirir. Arketipler, “insanın tinsel doğumları için birer hareket kodu[dur]” (Korkmaz, 2015: 23). *Don Kişot* eserinin ölümsüz veya klasik oluşu, yaratılan anlatı karakterinin varlığında içerimlediği insani göstergelerle mümkün olur: “Eğer *Don Kişot*’un zihniyetinden, hayatı idrak tarzından bugün bir iz bulunmasaydı bu şaheserin yaşamasına imkân yoktu” (Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 499).

Cervantes’in tezinin şövalye romanlarını alaya almak olduğunu çıkarımlayan Ömer Seyfettin, onun yarattığı *Don Kişot* karakterinin ise Cervantes’in malum tezine ters bir konumda olduğunu ifade eder: “Fakat hayalinde yarattığı kahraman belki onun arzusunun hilâfına olarak canlanıyor. Hakikatin elemli bir çehresi gibi yaşıyor. Birinci ciltte garip, kaçık, bön, saf gördüğümüz *Don Kişot*, ikinci ciltte nasihatçi, âkil, oldukça muvazeneli bir adam oluyor” (Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 499). Ömer Seyfettin; *Don Kişot*’un söz konusu nitelikleri yansıtmamasını, Cervantes’in dehasıyla ilişkilendirir. Değişimi ve dönüşümü kendinde görünür kılan *Don Kişot*, her ne kadar mitleşen ve tipleşen bir boyutta alımlansa da söz konusu değişimler onu çok boyutlu bir karakter konumuna yükseltecektir. Ömer Seyfettin’in *Don Kişot*’un ilk cildi odağında ifade ettiği “garip, kaçık, bön, saf” gibi nitelikleri, 1919’da tefrika edilmeye başlanan *Efrûz Bey* anlatısının başkişisi olan Efrûz tipinde de gözlemeleriz. Efrûz da tıpkı *Don Kişot* gibi sanrılarla hareket eder. Buna ilaveten *Tatlı Su Frenkleri / Ashab- ı Kehfimiz*’den (Ömer Seyfettin, 2015: 282) parçasında karşımıza çıkan Müslihiddin Bey için de aynı benzeştirmeyi yapmamız mümkündür. Zira “Müslihiddin Bey’in yüklendiği misyon ile adı arasında tam bir zıtlık olduğu görülmektedir” (Geçer, 2020: 117). Hem Müslihiddin Bey’in Osmanlı Kaynaştırma Cemiyetinin teşkilinde Türk’ün ötekilerinden aldığı cevaplar karşısındaki tavrı hem de Efrûz Bey’in “Hürriyete Lâyık Bir Kahraman” bölümünde kendisini ululayan kalabalık karşısındaki tavrı bönlükten başka bir şey değildir. Söz konusu benzeşim, *Don Kişot*’un “Don Quijote’nin, zorla, istemedikleri bir yere götürülen birçok zavallıyı özgürlüğe kavuşturmasına dair” (Cervantes, 2015: 180-189) isimli yirmi ikinci bölümdeki görünümüyle ilişkilendirilebilir. Kralın askerleri tarafından kürek çekme cezaları gereği zorla götürülen mahkûmları kurtarmaya çalışan *Don Kişot*, şövalyelik mesleğinin icabıyla zorla bir şey yaptırılanları kurtarmak ister. Yaveri Sancho Panza onu; “Zat-ı âlinizin dikkatini çekerim... adalet, yani kral bu insanlara zorbalık,

kötülük etmemekte, suçlarının cezasını vermektedir.” (Cervantes, 2015: 180) şeklinde uyarmasına rağmen Don Kişot, bu niyetini bönülükle yerine getirmek için hamle yapar ve hüsrana uğrar. Her ne kadar onun örtük niyeti, şövalyelik anlatılarını hicvetmek ve bu kimliği ironik olarak sunmak olsa da söz konusu hamlenin akılla kavranamaması bağlamı, Müslihiddin ve Efrûz’un akli sorgulamalardan yoksun oluşlarıyla benzeşir.

Ömer Seyfettin’in *Don Kişot*’un ikinci cildine dair ifade ettiği nasihatçi tavrına, “Don Quijote’nin akıl hocasına verdiği cevaba ve başka ciddî ve eğlence- li konulara dair” (Cervantes, 2015: 639) isimli otuz ikinci bölümdeki nutku örnek gösterilebilir. Ömer Seyfettin’e göre “ülkü değerlerde” konum olan bu durum, Don Kişot’un örnek alınası davranışlarındandır. Don Kişot’un başka- ca görünümlerinden çıkarımlanan olumlu niteliklerin başında idealistliği ön plana çıkar: “Kitabı bitirdikten sonra kahramanı düşünmeye başlarsak onun halis bir idealist olduğunda şüphemiz kalmıyor” (Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 499). Don Kişot’u saf bir idealist olarak niteleyen Ömer Seyfettin’in içinde belirginleşmeye yaklaşan bir hüznün de mevcuttur. Don Kişot’un bu trajik macerasını hayal-hakikat çatışması eşliğinde düşünen Ömer Seyfettin, gerçeklerle sanrıların çatışmasından çıkarımlar yapma gayretindedir. Don Kişot’un eylemlerinin psikolojik görünümünün önüne geçtiğini savu- nan Ömer Seyfettin, onun gülünçlükleri eşliğinde fars türünü hatırladığını ifade eder. Ona göre Don Kişot, “birsamlarıyla” yani sanrılarıyla hareket eder ve nihayetinde gülünçleşir. Müslihiddin ve Efrûz’un maceralarında da sanrıla- rın varlığı oldukça belirgindir. Bu bakımdan Ömer Seyfettin’in Don Kişot üze- rinden görünür kıldığı panorama, gerçekliği akılla kavrayamamanın vermiş olduğu hazin sonuçlar bağlamında netlik kazanır. Don Kişot, şövalye ve aşk romanslarının ve dahi söz konusu romansların var ettiği yaşantı biçimlerinin kendi devrinin sosyal gerçekliğinde kabul görmediğini fark edemez. Bir başka ifadeyle şövalyeliğin kutsal misyonunu icra etme yolunda kendisini öyle kap- tırır ve güdüler ki bu yolda kendini feda etmekten geri durmaz. Bu noktada Don Kişot’un trajikliği kesifleşse de buradan ödünçlenecek ülkü değerini idea- listlik olarak belirlemekte bir sakınca yoktur. Ömer Seyfettin de onun örnek alınası özelliklerinin başında idealistliğinin geldiğini ifade ederken onu “halis bir idealist” olarak niteler.

Ömer Seyfettin’in Don Kişot’a atfettiği “şövalyecik” kelimesi, Don Kişot’un tra- jikliğini, kendi zihninde ve ifadesinde pekiştirir. Kendi devrinin sosyal gerçek- liğine yabancılaşan Don Kişot’u o devrin hissiz muhitinden çekip alan Ömer Seyfettin, Don Kişot’u “ahlakî vaziyet, şahsiyet, emel ve aşk” olguları eşliğinde konumlandırmaya gayret eder. Ömer Seyfettin, edebiyattaki numune, timsal, mitleşen ve hatta birtakım kavramlar eşliğinde stereotipleşen Don Kişot gibi timsallerin ruhunun derinliklerini açıklamak için onu devrinden ve malum olay örgüsünden sıyırmak gerektiğini savunur. Bu detay, Ömer Seyfettin’in Don Kişot’un müstakil bir kişilik olarak kendi devrini aşan ve zamana karşı

galip gelen bir konumda olduğunu kanıtlar. Ömer Seyfettin de Don Kişot'u içinde bulunduğu devrin gerçekliği bağlamında, bir başka ifadeyle II. Meşrutiyet düşün dünyası içinde algılar. Bunun en büyük göstergesi, şu ifadedir: "Ulvî bir fikrin mutaassıp hizmetkârıdır. Fakat bu fikir hayata uymaz. Eski, cansız bir mazi 'hâl' içinde yaşamağa kalkarsa tabîî gülünç olur. İşte Don Kişot mazi olmuş, masala geçmiş bir hayatı, şövalyeliği yaşatmak istediği için 'hâl'in taaruzuna uğruyor. Barut devrinde, kılıç kahramanlığı iflâs etmiştir" (Ayas, 1918: 204; Ömer Seyfettin, 2016: 503). Makalenin son bölümünde yer alan bu ifadeleri, üç tarz-ı siyaset ekseninde değerlendirmek, II. Meşrutiyet Devri'nin düşün çevresine dâhil olmak anlamına gelecektir. Barutlu silahların varlığına karşılık kılıçla kahramanlık taslamanın, anlık bir kahramanlık görüntüsü olacağı açıktır. Günümüzde kendini dünyanın gerçekliğine kapatan ilkel kabilelerin, kendilerini görüntüleyen insanları taşıyan helikopterlere mızrakla karşılık vermeleri ne kadar işlevsizse Don Kişot'un şövalyelik çağının nihayete erdiği, feodal beylerin iktidarlarının yıkıldığı, sorgulanamaz mutaassıp dinî metinlerin artık kabul görmediği çağlarda Tanrı'ya verdiği söze, Tanrı'nın kendisini dünyaya gönderme sebebine sadık kalmada direnmesi, sonuçsuz bir duruş görünümü verir. Her ne kadar Don Kişot'un bu tavrı ironik ve parodikse de bir o kadar da mutaassıptır. Söz gelişi Müslîhiddin'in Osmanlı Kaynaşma Cemiyetini kurma yolunda ortaya atılması ve kendisini bu davaya adanması, Osmanlıcılık siyasetinin Don Kişotçu duruş ekseninde şövalye yaşantısının ve idealizminin devamındaki ısrarıyla aynı mutaassıp çizgide eşitlenecektir. O hâlde Ömer Seyfettin'in örtük olarak devrin gerçeklerini görmek istemeyen yöneticileri, edipleri ve mütefekkirleri, Don Kişot'un trajikliği bağlamında algıladığını iddia edebiliriz. Zira milliyetler çağı olan yirminci yüzyılda imparatorlukların varlığını sürdürmesi, en azından siyaseten mümkün değildir. Bilhassa Balkan Savaşlarından sonra gayrimüslimlerin de bağımsızlıklarını ortaya koyma iradeleri bağlamında İslamcılık fikrinin de tıpkı Osmanlıcılık fikri gibi devrin sosyal gerçekliğindeki tesirini yitirmiş olması, aynı bağlama oturacaktır. Nihayetinde II. Meşrutiyet Devri'nde Osmanlı milleti inşasına çaba harcayanlar tıpkı şövalye hayalleri peşinde koşan Don Kişot gibi hayal kırıklıklarını deneyimlemek zorunda kalacaklardır.

Don Kişot, her ne kadar "yerdeki şe'niyeti görme[yip]" (Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 499) bir o kadar da Tevfik Fikret'in Süha'sı gibi göklerde dolaşsa da Ömer Seyfettin, onun sahip olduğu erdemleri gerçeklik çizgisinde algılar. Bunların başında "iman" gelir. Don Kişot, kendi ferdiyetinin dışında ölümsüz olarak nitelenebilecek olan "ulvî bir hakikate" inanır. O, bu ideal uğrunda canını ortaya koyacak kadar inanmış bir pozisyonadadır. Ömer Seyfettin'e göre bu ulvi hakikat, sonsuz ideal "dünyada hakikatle adaleti muzaffer etmektir" (Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 500). Yine Ömer Seyfettin'e göre, bu idealin şövalye romanslarından mülhem olması önemli değildir. Önemli olan, bizatihi bu idealin varlığı ve bu ideal uğrunda kendini feda eden birinin olmasıdır. Bu açıdan Don Kişot, içe dönük veya bencil bir kişilikten ari, dışa dönük

bir benliğe ve idealler uğrunda kendini feda edebilecek bir iradeye sahiptir. İşte bu ahlaklı tavrın, bir başka ifadeyle Don Kişot'un ruhunda görünüm kazanan mezkûr idealizmin ödünçlenmesi gerekir: "... ideali ruhunda sapasağlam duruyor: Kendisi için değil, başkaları, kardeşleri için çalışmak, fenalığı dünya yüzünden kaldırmak, insana düşman kuvvetlerle, devlerle, sihirbazlarla dövüşmek" (Ayas, 2018: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 500). Don Kişot'un diğerkâmlığı, onun yüce idealistliğiyle birleşerek Ömer Seyfettin tarafından ülkü değer seviyesinde alımlanır. Onun bu alımlamasına Don Kişot'un hürriyete düşkünlüğü, fedakârlığı, cesurluğu, mağlubiyeti düşünmeyişi gibi nitelikleri eklenenecektir.

Ömer Seyfettin; kendisini zayıfların, zulme ve haksızlığa uğrayanların yanında savaşmaya adanmış Don Kişot'un çok yüce bir ruhu olduğu kanaatindedir. Ona göre Don Kişot, merhametli ve mütevazı bir kişiliğe sahiptir. Övünmeyi sevmeyen Don Kişot, yaptığı fedakârlıkların adını bile anmaz. Hiçbir karşılık beklemeden, hiçbir küçük veya büyük bir hesabı yapmadan idealleri uğrunda savaşmayı göze alır ve icra eder. Onun bu tavrı, Ömer Seyfettin tarafından son derece olumlu bir bakışla karşılanır. Hiçbir zorluğu hesap etmeden eylemini ortaya koyan Don Kişot, çelik gibi bir iradeye sahiptir. İşte bu çelik irade onun davranışlarını daha da yüceltir. İnsanlara doğal ve samimi bir biçimde yaklaşan Don Kişot, insanın özgüllüğünü muhafaza eden ülküsel bir töz gibidir. Yaşadığı hayal kırıkları bağlamında içinde bulunduğu hayatı gerçeklik ilkesinden değil, romantik şövalye bilincinden algılar ve böylece gezginci şövalye mitini icra eder. Yaşadığı çevreye böylelikle faydalı işler yapacağından emindir. Bu faydalı işlerin sonunda elde edeceği nam ve şeref yalnızca kendisine ait olmadığını, bütün memleketine ait olduğunu düşünür. Onun bu tavrı, II. Meşrutiyet'in kolektif aidiyet bağlamı eşliğinde değerlendirilirse ülküsü uğruna bütün varını ortaya koyan vatanperver tiple örtüştüğü çıkarımını yapmak mümkün olacaktır.

Ömer Seyfettin'e göre Don Kişot'un dikkatleri çeken ikinci hasleti "vazife hissi"dir. Edinilen vazifenin mütemadiyen icrası için hiçbir surette kendi varlığını önemsemeyen, davasına adanmış tipin görünümü netlik kazanır. Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu yoğun ve uzun savaşlar bağlamında "vazife hissi" dönemselsel bir ülkü değer seviyesine yükselecektir. Tıpkı Don Kişot'un bir yerdeki haksızlığa karşı savaştıktan sonra evine dönmeyip yoluna devam ederek dünyada cereyan edecek olan diğer kötülükleri önlemek adına savaşmaya devam etmesi gibi, Türk'ün bağımsızlığı uğrunda mütemadiyen fikir ve askerî cephelerde savaşan neferler de bir biri ardına gelen mücadele zeminlerinde var olmaya devam etmek zorundadır. Bu zorundalık, vazife hissi ilkesiyle yakından ilişkilidir. Ömer Seyfettin'in Don Kişot'tan çıkarımladığı vazife ilkesinin varlığı, devrin sosyal gerçekliği düzleminde söz konusu hususiyetler eşliğinde düşünülmelidir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ötekilerin kimlik kazanma teşebbüsleri ve bu teşebbüslerin mümkün olması durumlarına rağmen, "Türk hiçbir zaman ümidini yitirmemelidir." izleği örtük planda sezinlenecektir. Bu bakımdan Mehmet Âkif'in "Atiye karanlık görerek ye'se kapılmak" mısrası ile felsefi boyutta birleşen bir ümitli olmak hâli gündeme gelecektir. Osmanlı Devleti'nin kaybettiği savaşlara rağmen Türk'ün bağımsızlık mücadelesi, her daim ümitli olmak ilkesi ile hareket bulur. Makalede Don Kişot'un fakirliğin ve sefilliğin her türlü hâlini tecrübelemesine rağmen vazife hissinden ödün vermeyerek ümitli bir biçimde devam etmesi, onda varlık bulan ülkü değerlerini daha da pekiştirir: "Çok fakirdir. Âcizdir. İhtiyarcadır. Bununla beraber bütün dünyanın zulüm görenlerini kurtaracak bir kuvveti kendinde bulur. Kendinden hiç şüphesi yoktur" (Ayas, 1918: 203; Ömer Seyfettin, 2016: 501). Kendi içinde tutarlıdır, benliği muhkemdir ve iç birliğinden yanadır. Böylece onun vazife hissi ilkesini icrası neticesinde fedakârlık erdemi de netlik kazanır. Don Kişot sahip olduğu kuvvetli imanı sayesinde kendisini bu ilkeler ekseninde sabitlemeyi başarır. Don Kişot, "üvey babası" (Cervantes, 2015: 37) Cervantes'in kendisini gülünç duruma düşüren bütün hamlelerine rağmen ideallerinden vazgeçmez: "Gayet iyi terbiye görmüş, asil, kibar, civanmert bir adam gibi hareket ediyor. Tavırları hep mümtaz, hep ağır başlı... Son derece nefsine hâkim!" (Ayas, 1918: 204; Ömer Seyfettin, 2016: 502). Sürekli muharebe eden Don Kişot, âdeta bir mücadele adamı görüntüsü de verir. Bu bakımdan Ömer Seyfettin'in mücadelecî tavrını, Don Kişot'un kararlı tavrıyla ilişkilendirmek mümkündür. Zira Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının "Yeni Lisan" hareketine tepki gösterenler, onları hayalperest olarak da niteler fakat onlar ideallerinden ve fikirlerinden vazgeçmez ve muharebeye Don Kişot gibi devam eder. Her ne kadar Don Kişot'un ulvî fikirleri hayal sathında sıkışıp kalsa da; "Yeni Lisan" fikri, Cumhuriyet'in ilanına giden yoldaki en belirgin mihenk taşlarından birisi olarak tarihteki konumunu sağlamlaştıır.

Ömer Seyfettin, Don Kişot'un olması gerekene doğru koşanlar arasında yer aldığını düşünür: "Aramızda daima 'olana' değil, kendilerince 'olması icap edene' koşanlar vardır. İşte Don Kişot da bunlardan biridir" (Ayas, 1918: 204; Ömer Seyfettin, 2016: 502). Bu noktada kendisini hayallerde konumlayan Don Kişot; Ömer Seyfettin tarafından yerilmez, bilakis övülür. Bu övgü, kolektif şuura dönük şeyleri hayal edip gerçekleştirme yolunda hamle yapma noktasında somutluk kazanır. Don Kişot, şövalye hayalinin peşinde koşarken gerçekleri göremez fakat bu hayali uğrunda gerçek hamlelerde, icraatta bulunur. Denilebilir ki Don Kişot fikrîsel düzlemde hayalci, eylemsel düzlemde hakikidir.

Devrinin düşünen ve yazan öznesi olan Ömer Seyfettin'in bir edebiyat eleştirisi metninde dahi devrinin sosyo-politik gerçekleri eşliğinde yaklaşması, kendisinden beklenen ve sıkça gözlemlenebilen bir husustur. Gökalp'ın "hal-ka doğru" anlayışının dışa dönük bir tip olan Ömer Seyfettin nezdindeki görünümü, her edebî enmuzecten bir hisse çıkartma gayesiyle birleşen bir ko-

numdadır. Onun anlatılarında netlik kazanan ötekinin kendilikli hareketleri nezdinde Türk'ü bilinç seviyesine taşıma gayesi (Durmuş, 2020), dünya edebiyatında kütleleşen bir eserden de kimlik kurucu tözleri âdetâ saklandıkları yerden çıkartması ihtimalini gerçek kılacaktır. Bu bakımdan Ömer Seyfettin, Don Kişot'un benliğinde görünüm kazanan erdemlere ayrı birer paragraf açar. Ülküleştiren bu erdemleri, II. Meşrutiyet bağlamında değerlendirmek, gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Bu konudaki düşüncemize bir kanıt olarak Ömer Seyfettin'in mezkûr makalesinde Tefvik Fikret'in "Sahâyif-i Hayâtımdan" şiirinde geçen şu mısrayı anmasını sunabiliriz: "Ben hakikatten ihtiraz ederim." (Ayas, 1918: 204; Ömer Seyfettin, 2016: 502) Kendisini hakikatten koruyan, saklayan Tefvik Fikret; devrin sosyal gerçeklerini benliği ile kabul edip mücadele etmek yerine, "Aşıyan-ı Dil'e" (Tefvik Fikret, 2012: 66-67) sığınır. Bu tavır, Jung'un içe dönük duygusal tipinin örneğidir. Oysaki Don Kişot dahi dışa dönük bir tiptir. II. Meşrutiyet gibi çalkantılı ve her boyutta hareketli olan bir devirde içe kapanmak, yüksek ruh, idealist tavır, fedakârlık, vazife hissi, iman gibi erdemleri silikleştirmek, yok saymak olacaktır ki bu Ömer Seyfettin'in en çok tenkit ettiği tipin özellikleridir.

Nihayetinde Ömer Seyfettin; makalesinin son cümlesinde Don Kişot'un nevi şahsına münhasır kişiliğini çok sevdiğini, ona merhamet ve hürmetle yaklaştığını ifade eder. Bu noktada belirginlik kazanan sevgi ve merhamet anahtar kelimeleri, Ömer Seyfettin'in Don Kişot alımlamasını bütünüyle içerimler.

Ömer Seyfettin'in kendi devrini bilinç seviyesinde karşılayan bir aydın olması, onun edebî ve fikir eserlerinin de tıpkı *Don Kişot* romanı gibi zamanı aşan boyutta olduğunu ifade etmemizi gerektirmektedir. Bu bakımdan biz de Ömer Seyfettin'in bu bilinçli hâlini şimdide tecrübe edip onu yüz yıl sonra yeniden yorumlamak, yeniden anlamlandırmak ve devrin şartlarına uygun olarak alımlamalıyız. Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının öncü olduğu "Yeni Lisan" hareketinin idari bir sonucu olarak algılanabilecek olan Türk Dil Kurumunun Ömer Seyfettin'in ölümünün yüzüncü yılında özel çalışmalar yapmış olması, söz konusu bilinçlilik hâlinin en somut örneklerindendir.

Kaynaklar

- Ahmet Midhat Efendi, *Çengi - Kafkas - Süleyman Muslî*, Haz.: Erol Ülgen-M. Fatih Andı, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1995.
- Ayas [Ömer Seyfettin], “Edebiyat Musahabeleri, Edebiyatta Enmuzecler - Don Kişot”, *Yeni Mecmua*, C 2, S 37, 1918, s. 202-204.
- Cervantes Saavedra, Miguel de, (2015) *Don Quijote I-II*, Çev.: Roza Hakmen, 19. bs., YKY, İstanbul 2015.
- Durmuş, Mitat, *Ömer Seyfettin Anlatılarında Kendilik Bilinci ve Öteki*, 2. bs., Fenomen Yayınları, Eruzurum 2020.
- Geçer, Genç Osman, “Ömer Seyfettin’in Roman ve Hikâyelerinde Alegorik Adlandırmalar”. *Ölümünün 100. Yılında Ömer Seyfettin Kitabı*, (Ed.: Yakup Çelik-Fatih Sakallı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2020, s. 109-156.
- Jung, Carl Gustav, *İnsan ve Sembolleri*, Çev.: Ali Nahit Babaoğlu, 4. bs., Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2009.
- Korkmaz, Ramazan, *Yazınsal Okumalar*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015.
- Meriç, Cemil, “Tanımadığımız Don Kişot”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 8 (4), 1979, s. 35-46.
- Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, Haz.: Nâzım Hikmet Polat, YKY, İstanbul 2015.
- _____, *Bütün Nesirleri*, Haz.: Nâzım Hikmet Polat, TDK Yayınları, Ankara 2016.
- Parla, Jale, *Don Kişot’tan, Bugüne Roman*, 9. bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Sağlık, Şaban, “Çağlarına Meydan Okuyan İki Parodik Kahraman Efruz Bey ve Don Kişot”, *Ömer Seyfettin’i Yeniden Okumak*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2006, s. 157-198.
- Servantes, *Don Kişot*, Çev.: A. C.-E. H., Darüşşafaka Kütüphanesi, Konstantiniye 1328/1912.
- Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste*, Haz.: Abdullah Uçman - Hasan Akay, 4. bs., Çağrı Yayınları, İstanbul 2012.